

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Степаненко Н.М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

nataliia.m.stepanenko@gmail.com

Педагогічна комунікація є ключовим елементом освітнього процесу, оскільки від неї залежить ефективність взаємодії між педагогом та здобувачами освіти. Важливим аспектом, який може суттєво впливати на характер цієї взаємодії, є гендерна обумовленість комунікантів.

Гендер зазвичай визначають як типову модель суспільної поведінки представників певної статі. Соціальні стереотипи, засновані на гендерних моделях, закладаються з народження дитини і зберігаються протягом усього життя. Кожне суспільство формує свої уявлення про те, якими повинні бути «справжній чоловік» і «справжня жінка», і ці уявлення включають певні характеристики. Щоб відповідати таким стереотипам, люди обирають певний одяг, взуття, зачіски, засоби догляду за собою, дотримуються усталеного способу життя і використовують певні мовні конструкти.

У педагогічній комунікації гендер нерідко визначає як педагоги та здобувачі освіти взаємодіють один з одним. Часто в навчальних закладах діють несвідомі гендерні стереотипи, які впливають на комунікацію, і це може призводити до неоднакового ставлення до учнів залежно від їхньої статі. Приміром, учителі несвідомо можуть більше підтримувати хлопців в активних навчальних завданнях, таких як наукові експерименти, тоді як дівчат заохочувати до пасивних форм навчання, як-от конспектування. Такі прояви можуть формувати у дітей стереотипні уявлення про їхні можливості та роль у суспільстві.

Гендерні стереотипи педагогів також можуть проявлятися через упереджені очікування щодо навчальних досягнень учнів залежно від їхньої статі. Наприклад, існує уявлення, що хлопці краще проявляють себе у точних науках, а дівчата – у гуманітарних дисциплінах. Це призводить до різного підходу вчителів до учнів: від хлопців можуть очікувати більших успіхів у математиці чи фізиці, тоді як до дівчат можуть бути більш поблажливими у точних науках та навпаки вимагати більше старанності в роботі над текстами. У підсумку це обмежує як хлопців, так і дівчат у розвитку їх потенціалу.

Дослідники гендеру відзначають чіткі відмінності комунікативної поведінки осіб різної статі. На основі наукових розвідок [3; 4] гендерні розбіжності у стилях спілкування можна інтерпретувати у контексті педагогічної комунікації. Так, вважається, що жінки у спілкуванні більше схильні до співпраці, тоді як чоловіки – до конкуренції, що проявляється у використанні різних комунікативних тактик. Відповідно, педагоги-жінки більше орієнтовані на співробітництво та підтримку взаєморозуміння в комунікації зі здобувачами освіти. Їх стиль мовлення спокійний, м'який і довірливий, вони часто намагаються створити атмосферу гармонії і взаємоповаги. В освітньому процесі вони більш схильні до врахування емоційної складової, дотримання теми розмови, черговості висловлювань, а також заохочують учнів до вираження власних думок. Жінки-вчителі частіше сприймають зворотний зв'язок від учнів як підтвердження розуміння, створюючи довірливу атмосферу для міжособистісного спілкування. Натомість педагоги-чоловіки частіше використовують комунікативні тактики, спрямовані на самоствердження і встановлення авторитету. Їх мовлення часто є більш прямим і вимогливим, іноді різким та категоричним. Вони можуть використовувати групові обговорення, щоб продемонструвати власний досвід і знання, підкреслюючи свою роль лідера. Зворотний зв'язок від учнів чоловіки можуть сприймати більш критично, піддаючи сумніву чи оцінюючи інформацію на предмет точності.

Прийнято вважати також, що чоловіки-педагоги нерідко використовують більш директивний та авторитарний стиль комунікації, в той час як жінки-вчителі надають перевагу більш співчутливому і підтримувальному підходу. У різних ситуаціях викладачі можуть по-різному підходити до комунікації з підопічними залежно від їхнього гендеру. Наприклад, існує думка, що жінки-вчителі частіше надають дівчатам емоційну підтримку, тоді як хлопцям пропонують більш раціональні та логічні поради. З іншого боку, чоловіки-вчителі можуть частіше надавати хлопцям більше свободи у вирішенні завдань, а дівчатам — більше керівництва.

Учні також демонструють різні стилі комунікації залежно від гендеру. Хлопці, як правило, більше схильні до домінантної, змагальної комунікації, тоді як дівчата частіше орієнтуються на співпрацю та підтримку у взаємодії. Ці особливості можуть впливати на те, як учні сприймають себе у навчальному процесі, а також на їхні взаємини з однолітками та вчителями. Дослідження показують, що дівчата частіше проявляють більшу відповідальність і самоконтроль у навчанні, що може позитивно впливати на їхні досягнення в гуманітарних науках. Хлопці, в свою чергу, схильні до прояву більшої активності в практичних заняттях та проектах, що може бути перевагою у технічних науках [1; 5].

Однак, на нашу думку, наведені гендерні типології варто розглядати досить критично з огляду на ризики їх стереотипізації, а також враховувати, що важливою детермінантою педагогічної комунікації є індивідуальні особливості як викладачів так і здобувачів освіти.

З огляду на викладене вище у сучасному суспільстві залишається актуальним формування й розвиток гендерної компетентності педагогів та молоді, окресленої у науковій розвідці В. Ковтун [2], оскільки досягнення гендерного паритету у всіх сферах життя є важливим напрямком розвитку демократичного суспільства. Зокрема, ефективним інструментом у процесі соціалізації молоді, формування їх гендерних ролей та поведінкових моделей має стати система освіти.

Література:

1. Гендерні дослідження : прикладні аспекти : монографія / В.П. Кравець, Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді та ін.; за наук. ред. В.П. Кравця. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.
2. Ковтун В. В. Гендерна компетентність педагога – запорука особистісного підходу в освіті. *Гендерна освіта в Україні: світоглядні та праксеологічні аспекти реалізації*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., 24 листопада 2011 р. Дніпропетровськ, 2011. С. 23–29.
3. Корнєва Л. Гендерний аспект комунікації. *Філологічні науки*. 2013. № 13. С. 106-113.
4. Осіпова Т.Ф. Гендерний аспект комунікативної поведінки людини: параметри вербальної і невербальної комунікації. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2012. Вип. 7. С. 109-120.
5. Петренко О.Б. Гендерна психологія. Практикум : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності “Психологія”. Рівне, 2012. 122 с.